

CORNELIS LUET BRUGSE DRUKKER UIT DE 17e EEUW ?

Albert SCHOUTEET°

In zijn voortreffelijk overzicht van de geschiedenis van de Brugse drukkers : *Recherches sur les imprimeurs brugeois*, in 1928 te Brugge uitgegeven, vermeldt A. Visart de Bocarmé op p. 54 ook Cornelis Luyt, Luet of Leut. Hij schrijft dat deze Cornelis te Amsterdam werd geboren en nog minderjarig was toen hij op 20 juli 1689 verzocht om als lid van het Brugse librariërs-gilde aanvaard te worden. Hij steunde zijn verzoek met te zeggen dat hij een leertijd van vier jaar als boekbinder te Amsterdam had doorgemaakt en daarenboven nog anderhalf jaar in de leer was geweest bij de weduwe Clouwet te Brugge. Zijn verzoek werd echter afgewezen om reden van zijn minderjarigheid. Kort daarna huwde hij met Johanna van den Steene, weduwe van Maarten Verhulst en werd daardoor ipso facto meerderjarig. Nu herhaalde hij zijn verzoek, maar het werd andermaal door het bestuur van de librariërs afgewezen, ditmaal omdat hij geen leertijd van twee jaar te Brugge had doorgemaakt. Eindelijk werd hij op 15 december 1689 toch als librariër aanvaard, nadat hij had laten blijken leerknecht geweest te zijn van de Brugse meester Elias Meeuwe. En Visart voegt daaraan toe geen enkel drukwerk van Cornelis Luet ontmoet te hebben¹, waardoor hij uitdrukkelijk laat uitschijnen dat Cornelis Luet drukker zou geweest zijn. Wellicht vond hij daarbij steun in het feit dat zowel de weduwe Clouwet als Elias Meeuwe drukkers te Brugge waren.

Tussen zijn eerste verzoek om lid van het librariërs-gilde te worden, op 20 juli 1689, en zijn aanvaarding op 15 december van hetzelfde jaar, verliepen dus nog geen zes maanden.

° Ere-stadsarchivaris ; E. de Neckerestraat 10 bus 2, 8000 Brugge.

1. «Nous n'avons pas rencontré d'impressions sorties de ses presses».

Alhoewel Visart geen bronnen vermeldt, toch weten we dat zijn gegevens werden ontleend aan een gerechtelijke uitspraak van burgemeesters en schepenen van Brugge in een zaak die door Cornelis Luet tegen het gildebestuur werd ingespannen en aan het archief van hetzelfde librariërs-gilde. Deze dokumenten mogen hierna in bijlage volgen.

Aan de hand van deze bescheiden kunnen de bijzonderheden in verband met Cornelis Luet enigszins worden aangevuld.

Het eerste verzoek van Cornelis Luet om in het librariërs-gilde opgenomen te worden, werd niet op 20 juli 1689 door het bestuur van het gilde afgewezen, maar reeds in de zitting van 4 juli daaraan voorafgaande. Volgens Cornelis Luet gebeurde de afwijzing omwille van zijn minderjarigheid en volgens het gilde omdat ze «bevindende hem niet voldaan te wesen volgens de cueren», wat feitelijk op hetzelfde neerkomt.

Een paar dagen later, op 7 juli, treedt Cornelis Luet in de echt met Johanna van den Steene, weduwe van de in hetzelfde jaar 1689 overleden Brugse drukker Maarten Verhulst².

Daarop opent Cornelis Luet een winkel, wat gelijk staat met het optreden als vrijmeester. Maar het gilde neemt dit niet en protesteert op 11 juli daaraanvolgende «aenghaende van de non-openinghe van de winkel ende vry worden», met andere woorden : er wordt geëist dat de winkel zou gesloten worden en aan Cornelis Luet zou verboden worden als vrijmeester op te treden.

Tegen de eis van het gildebestuur spant Cornelis Luet een proces in voor de Brugse schepenbank. Hij laat daarbij opmerken dat hij gedurende vier jaar leerling-boekbinder is geweest in zijn geboortestad Amsterdam en legt daarvan een attest over afgeleverd door zijn leermeester. Daarenboven beweert hij gedurende anderhalf jaar in dienst te zijn geweest van de weduwe van Johannes Clouwet, wat met een attest van haar zoon, Gregorius Clouwet, wordt gestaafd. Zowel de weduwe Clouwet als haar zoon Gregorius waren vrijmeesters van het librariërs-gilde³. Hij weerlegt ook de reden van de

2. Zie bijlage 4. - Over Maarten Verhulst en zijn vrouw Johanna van den Steene, zie : A. Visart, *a.w.*, p.54.

3. Over Johannes Clouwet en zijn weduwe, alsmede over hun zoon, Gregorius Clouwet, zie : A. Visart, *a.w.*, p. 40, 44, 54.

afwijzing door het bestuur van het gilde op 4 juli van zijn verzoek tot het bekomen van het lidmaatschap, want van minderjarigheid kan geen sprake zijn vermits hij intussen is gehuwd met een Brugse poorteres, namelijk : Johanna van den Steene, weduwe van Maarten Verhulst, die een vrije boekbinder was, waardoor hij ipso facto zowel meerderjarig als volwaardig poorter van Brugge was geworden. Een nieuw verzoek om als lid van de librariërs aanvaard te worden werd niettemin andermaal afgewezen en hem werd tevens verboden een winkel te openen. Zijn eis luidde derhalve, dat deken en bestuur van de librariërs zouden veroordeeld worden hem als vrijmeester-boekbinder in hun gilde op te nemen en dat de sluiting van zijn winkel zou teniet gedaan worden.

Daar tegen repliceerde het gildebestuur, dat Cornelis Luet niet de voorwaarden vervulde om als lid te kunnen aanvaard worden. Het overgelegde attest van zijn leermeester te Amsterdam was van gener waarde, want het vermeldde niet eens de kwaliteit van de attestant. Ook ontbrak een geldig attest van goed gedrag en zeden, en vooral van rechtgelovigheid, zoals door de koninklijke edikten was vereist. Overigens had Cornelis Luet zich nooit als leerknecht in de gildeboeken laten registreren, wat een essentiële voorwaarde was voor het bekomen van het lidmaatschap. Wat ten slotte zijn vrouw betreft, kon niet aangetoond worden dat zij lid was van het librariërgilde en zelfs al had zij deze hoedanigheid door haar huwelijk met Maarten Verhulst bekomen, dat was door diens dood vervallen.

De uitspraak van burgemeesters en schepenen, d.d. 20 juli 1689, viel uit in het nadeel van Cornelis Luet. Het arrest luidde : de aangevoerde argumenten door de aanlegger waren «niet ontfanghelic nochte ghefondeert», zodat het gildebestuur werd vrijgesproken en onze Cornelis werd veroordeeld tot de kosten van het geding.

Ingevolge deze gerechtelijke uitspraak van de schepensbank d.d. 20 juli 1689, werd nog dezelfde dag door het bestuur van de librariërs aan Cornelis bevolen zijn winkel te sluiten op boete van vijf schelling. Onze Cornelis schijnt daar niet onmiddellijk gevolg aan gegeven te hebben, want 's anderendaags hernieuwde het gildebestuur zijn bevel tot sluiting van de winkel, ditmaal op boete van tien schelling.

Hoe ten slotte het geschil tussen beide partijen precies werd bijgelegd, weten we niet. Maar zo veel is zeker dat Cornelis Luet twee dagen later, op 23 juli, in de gildeboeken werd ingeschreven als

leerknecht en een bedrag van tien schelling aan het gilde betaalde. Ongeveer vijf maanden nadien, op 13 december 1689, richtte Cornelis Luet zich in een rekwest tot burgemeesters en schepenen en vroeg om de meesterproef te mogen afleggen. Het gilde stemde daarin toe en beval een in-folio in te binden in een zogenaamde Franse band. Amper twee dagen nadien, op 15 december, legde Cornelis Luet zijn meesterproef ter beoordeling voor aan deken en eed van het gilde, die gunstig reageerden zodat onze Cornelis als meester-boekbinder in het librariërgilde werd opgenomen.

Cornelis Luet bleef lid van het librariërgilde tot in 1695 en betaalde al die tijd regelmatig zijn jaarlijks gildegeld. Voor het laatste dienstjaar 1694 december 21 - 1695 december 27, betaalde hij echter slechts de helft van het gildegeld, zijnde het bedrag voor een half jaar lidmaatschap. Daaruit mag besloten worden, dat hij toen uit het gilde is getreden. Wat daar toe aanleiding heeft gegeven, blijft voor ons een raadsel. De meest aanvaardbare veronderstelling is dat hij toen de stad Brugge heeft verlaten.

Blijft de vraag of Cornelis Luet wel drukker is geweest zoals Visart duidelijk suggereerde.

Op deze vraag menen we negatief te mogen reageren. Enerzijds weten we dat Cornelis Luet als boekbinder in de leer is geweest, dat hij als boekbinder de meesterproef aflegde, en dat hij als boekbinder in het librariërgilde werd opgenomen. Anderzijds wordt er nergens enige drukkersactiviteit van hem aangetroffen en van de toekenning van een drukkersoctrooi, wat een essentiële noodzaak was om als drukker te mogen optreden, is niet het minste spoor te vinden. Gebruikelijk was wel, dat drukkers en boekbinders tevens als boekhandelaar of uitgever optraden. In die zin menen we dat het boekje, waarvan de tekst van het titelblad hierna in bijlage wordt meegedeeld, moet gezien worden. Het is zeer zeldzaam want alleen het in ons bezit zijnde exemplaar is ons bekend. Het vermeldt geen eigenlijk drukkersadres. Alleen wordt aangegeven dat het kan aangekocht worden bij Cornelis Luet, wonende in de Breidelstraat te Brugge. Het werd in 1691 gedrukt en draagt de goedkeuring van A. Hoefslach⁴, als kerkelijk boekenkeurder van het bisdom Antwerpen, zodat het boekje blijkbaar niet te Brugge maar in Antwerpen werd gedrukt.

4. Antonius Hoefslach, S.T.L., werd geboren in Westfalen. Op 16 november 1665

BIJLAGEN

1

1689 juli 20. — *Uitspraak van schepenen van Brugge in de zaak van Cornelis Luet tegen het bestuur van het librariërs-gilde van Brugge : het verzoek van de aanlegger om tot lid van het gilde aanvaard te worden, wordt afgewezen.*

Op het verzoogh by requeste aen den collegie van schepenen der stede van Brugghe ghedaen by ende van wegghen Cornelis Luet, gheboren van de stadt van Amsterdam, dat hy binnen deselve stadt hadde gheëxerceert den styl van bouckbinden den tyt van vier jaeren volghens d'attestatie van synen meester overgheleyt in justitie gelick den suppliant desselfs functie alhier binner deser stede oock hadde gheëxerceert den tyt van een jaer en half ten huuse van de weduwe van Joannes Clouwet volghens de attestatie van Gregorius Clouwet, haeren sone, oock overgheleyt in justitie, wesende den suppliant van intentie in de voornoomde functie te continueren alsmede hem daerinne als vrye meester te laeten admitteren, daertoe hy hem hadde ghepresenteert aen deken ende eed librariërs deser stede den vierden july seshthienhondert negenentachtentich met presentatie van preuve inghevolghe van hemlieden ceuren te doene alsmede te betaelen de rechten daeranne dependende sonder dat het denselven deken ende eed ghelieft hadde den suppliant daertoe t'admitteren maer alleenelick hem ghevende voor andwoorde dat sy den suppliant obsterende syne minorityt niet en vermochten te admitteren, doende hem voor haerlieder vergaderinghe betaelen acht schellinghen grooten tsydert wanneer den suppliant was commen te trauwen met Joanna vanden Steene, weduwe van Martinus Verhulst, vry boeckvercooper deser voorseyde stadt, daerdoore hy was bedeghen syn selfs man, danof an de voornoomde deken en den eed de kennisse ghedaen wesende ende den suppliant hem aen hemlieden andermael ghepresenteert tot becommen de voornoomde admissie dewelcke op eenighe frivole pretexten sulcx andermael refuseerden ende hemlieden soo veere verwoorderden dat sy door hemlieden klercq den wynckel van den suppliant hadden doen sluyten daer dat syne huysvrauwe es eene weduwe van eenen vrye boeckbinder teenemael qualick ende captieuselicke reden waeromme den suppliant resolveerde hem te adresseren aen desen voornoomden collegie, tselve biddende believe ghedient te wesen de voorn. deken ende eedt librariërs te ordonneren ende dies noodt synde te condemneren dat sy den suppliant tot den vrydom in hemlieden neeringhe als boeckbinder souden hebben te

werd hij benoemd tot kannunik gegradueerde, in 1666 tot president van het bisschoppelijk seminarie en tot librorum censor, in 1699 tot vicaris generaal van het bisdom Antwerpen. Hij overleed op 13 juli 1707. Zie : Fl. Prims, *Geschiedenis van Antwerpen*, dl. VIII, 3e boek, p.60, Antwerpen, 1943.

admitteren met presentatie van te betalen de rechten daertoe staende alsmede te doen de preuve by hemlieden ceuren gherequireert, condemnende deselve deken ende eed ter causen van hemlieden refuys in alle costen, schaeden ende interesten daerdoore gheleden ende te lyden met costen. Ende alsoo het sluyten van den wynckel was eene peure captie van deken ende eed, den suppliant versochte om consent dat hy deselve soude moghen openen ten minsten op seker. Twelcke doende etc.

Welcke voornoomde requeste by appostille marginale van daten neghensten july sesthienhondert neghenentachtentich, onderteekent : G. vander Woestyne, ghelast was ghetoont te worden aen partye om daerjehens te segghen in camere daechs naar d'insinuatie namentlick op de versochte openynghe van den wynckel.

Inghevolghe van welcken voorgeschreven appostille den suppliant de voornoomde verweerders in den voornoomden collegie hadde ghedaen dachvaerden met copie requeste alwaer den procureur Spillebeen over deken ende eed librariërs ende schoolmeesters verweerders diende van schriftelicke antwoorde. Waerop gheresolveert wiert de saecke te bedinghen.

By welcke voorschreven schriftelicke andwoorde de verweerders onder andere seyden dat den heesschere sonder eenich 't alderminste fundament hem quam beclaeghen over het refuys van hem vry te maken ende het sluyten van syn winckel nietjeghenstaende hy ghepresenteert soude hebben syn preuve te doen ende de rechten te betaelen anghesien dat niemant tot het voornoomde vrydom admitteerlick en was tensy dat hy alvooren voor vrye leerknecht bekent was gheweest te boeck ende daertoe hadde betaelt thien schellinghen grooten naer het disposityf van het sevenste article van de ceuren ende de ampliatië daeroppe by den collegie uuytghegheven op den drientwintichtsten lauwe sesthienhondert sevenentachtentich, onderteekent : C. Van Volden, sulcx dat geen regard en dede te nemen op de telle quelle attestaties by den voornoomden heesschere overgheleyt in justitie, want wat danof wesen mach ofte niet het blyft vastestaen dat by faulte van als leerknecht hem te boecke t'hebben doen stellen niet en conde verstaen worden den dienst daerby vermelt t'hebben gedaen om tot eenich vrydom te gheraecken sed tanquam simplex mercenarius werckende voor idereen die hem te wercke stellen ende betaelen wilt de voorn. verweerders ontkenen wel ende expresselick dat hy heesschere syn leerstal by eenighe vrye ende ghesworen boeckvercoopers soude hebben voldaan ghelick nochtans by de ordonnantien van desen collegie expresselick wiert gherequireert de voornoomde verweerders lieten staen dat de voorseyde attestatien oock niet en waeren behoorlick ende wettelich jae selfs niet inhoudende de qualiteyt van den persoon die tot Amsterdam verleent hebbende, voorts dat het oock niet en was ghebleken van 's heesschers comportedemte ende goedt leven principalicken in het stuck van de religie soo de placcaeten van de Majesteyt verheeschen tgone alhier superabundantelicken wiert gheallegiert als ter

intentie van de verweerders peremtoir wesende dat hy, heeschere, noyt bethoonen en soude als leerknecht te boecke te wesen ghestelt. Dienvolghende en wasser gheen materie om te laeten openen 's heesschers wyndel daer hy nochte syn huysvrauwe van eenich vrydom en waeren voorsien deselve 's heesschers huysvrouwe nimmermeer verifien soude dat Martinus Verhulst, haeren eersten man, van octroy voorsien was gheweest ende al waer het saecke dat hy octroy ghehadt hadde soo soude syne weduwe commende te ertrauwen met een onvryen persoon het vrydom quicte wesen soo claelicke ghestatueert staet by het vyfde article van de voonoomde ceuren. Midsdien de verweerders concludeerden ten fyne den heeschere in syn versoeck by requeste verclaert soude worden niet ontfanghelick ende onghefondeert immers voor alsnoch te vroug op, met costen.

Waerjehens den voonoomden heeschere diende van schriftelicke replicque ende den voorschreven procureur Spillebeen over de verweerders doende daernaer van schriftelicke duplique dewelcke in desen niet en syn gheinsereert nemaer en is maer dienende voor resumptie ende ghevolghentlick is de saecke met het dienen van deselve duplicque ghesloten in 't advys.

Soo wiert dienvolghende by vonnisse van schepenen d'heeschere verclaert, soo sy hem verclaeren by desen, in de conclusien by requeste 's verweerders laste ghenomen voor alsnoch te wesen niet ontfanghelick nochte ghefondeert, condemnerende hem voorts in de costen van den processe.

Actum twintichsten july sesthienhondert neghenentachtentich.

(*Getekend :*) Ch. van Volden

(*Aantekeningen op de rug van het laatste blad :*) Acte contra Cornelis Luyt ; 1689.

- Brugge, Rijksarchief, *charters blauw*, nr. 8526.

2

1689 juli 4 - december 19. - *Uittreksels uit het resolutieboek van het Brugse librariërs-gilde in verband met Cornelis Luet.*

Actum ter ordinaire vergaedinghe den 4 july [1689].

Eodem compareert Cornelis Lueet, denwelcken hem presenteert tot het doene van de preuve van librarie. Deken ende eedt bevindende hem niet voldaan te wesen volghend de cueren, rejecteren hem.

(*In margine ;*) Rejectione van Cornelis Lueet.

Actum ter extraordinaire vergaedinghe den 11 juli (1689).

Daer wordt gheresolveert requeste te presenteren jeghens Cornelis Luet aenghaende van de non-openinghe van de winckel ende vry worden.

Den 20 juli is Cornelis Luet verclaert niet ontfanghelyck met costen by vonnesse van burghemeesters ende schepenen.

Denselven dito is met resolutie van deken ende eedt de winckel te doen sluyten van Cornelis Luet op de boete van vyf schellynghen.

Den dito 21 andermael gheordonneert de winckel te doen sluyten van Cornelis Luet op de boete van thien schellynghen.

Den 23 dito heeft Cornelis Luet hem laeten opteekenen te boucke als lerknecht ende betaelt thien schellynghen.

Actum ter exterordinaire vergaedinghe den 19 desembre [1689].

Eodem compareert Cornelis Luet ende presenteert hem ter preuve ter cause by requeste ghepresenteert van dat XIIIen desembre aen mynheeren van den collegie deser voorseyde stede. Wort van deken ende eedt gheaccepteert ter preuve mits dat hy sal maeken een bouck in Franschen bandt in folio.

Op den 15 desembre heeft Cornelis Luet overghebracht syn preuve ende is gheaccepteert als bouckbinder ende heeft betaelt als vremde.

(*In margine* :) Vrydom van Cornelis Luwet.

Op fol. 58 v. komt de handtekening voor van Cornelis Luet onderaan een resolutie d.d. 15 okt. 1693.

- Brugge, Rijksarchief, *fonds van de ambachten*, nr. 204, fol. 27 v., 29, 30.

3

1689-1695. *Aantekeningen uit de rekeningen van het Brugse librariersgilde betreffende betalingen van gildegeld door Cornelis Luet.*

Rekening over het dienstjaar 1688 dec. 27 - 1689 dec. 27 :

... (Rubr.) Anderen ontfanck van vrydommen :

... Item, het vrydom Cornelis Luet, librariër, vremde : 8.0.0. lb.

Rekeningen over de dienstjaren 1689 dec. 27 - 1690 dec. 27 ; 1690 dec. 27 - 1691 dec. 27 ; 1691 dec. 27 - 1692 dec. 22 ; 1692 dec. 23 - 1693 dec. 21 ; 1693 dec. 21 - 1694 dec. 27 ; 1694 dec. 27 - 1695 dec. 27.

CORT BEGRYP
VAN HET SELDSAEM
LEVEN
VAN DEN
H. JOANNES
VAN GODT.

Stichter der Spaensche Hospitaelen,
ende besonderen Naervolger der
Celle-broeders Ordre, soo in de
Siecken ende besmette met de
Peste te dienen, als in de Dooden
te begraven, oock onder den
Regel van den Heyligen Vader
AUGUSTINUS.

GHETROCKEN

*Vyt verscheyde Auteurs ende Taelen, ende nu
over-gheset in het Neder-duytsch door*

FRANCISCO ESPADAÑA den jonghen.

Men vindtse te kooptot BRUGGHE
By *Cornelis Lut* in de Breydelstraete.

(Rubr.) Ontfanck van manspointinghe.

- ... Cornelis Luwet : 0.2.6 ()
- ... Cornelis Luet : 0.5.0
- ... Cornelis Leuth : 0.5.0
- ... Cornelis Leut : 0.5.0
- ... Cornelis Leut : 0.5.0
- ... Cornelis Leut debet 1/2 jaer : 0.2.6

- Brugge, Rijksarchief, *fonds van de ambachten*, nr. 209 :
rekeningen van het librariërgilde over 1655-1695, fol. 271, 278
v., 289 v., 306 v., 317 v., 333 v., 345 v.

4

1689 juli 7. - *Huwelijksakte van Cornelis Luet met Johanna van den Steene*.
1689, 7^a Julii juncti sunt in ecclesia Sti. Donantiani Cornelius Cuyck (*sic*) et
Joanna van den Steene ; testibus Christiano van der Steene et Francisco
Haghebaert.

- Brugge, Stadsarchief, *Doop-, trouw- en begraafboeken, Sint-
Donaaskerk*, nr. 7, sub dato.

5

Boekje dat in 1691 werd gedrukt en te koop was bij Cornelis Luet te Brugge.
Cort begryp van het seldzaem leven van den H. Joannes van Godt, stichter
der Spaensche hospitaelen ende besonderen naevolger der Celle-broeders
Orde, soo in de siecken ende besmette met de peste te dienen, als in de
dooden te begraeven, oock onder den regel van den heyligen vader
Augustinus. Ghetrocken uyt verscheyde autheurs ende taelen ende nu
over-gheset in het Neder-duytsch door Francisco Espadaña den jonghen.
Men vindste te koop tot Brugge by Cornelis Lut in de Breydel-straete.

- In 4°, 32 gen. blz. - Goedkeuring d.d. 9 juni 1691 gegeven
door A. *Hoefslach*, L. C. - Op-gedraeghen aen de eerw. deught-
rycke ende voorsienighe Broeders in Christo : Br. François De
Neve, pater van 't Convent binnen Brugghe : Br. Philips
Kanjemacke. Br. Jooris Wildens. Br. Arnoldus de Winter. Br.
Leopoldus Pontys. Br. Jan Baptiste de Corte. Br. Alexius van
Boven.